

جایگاه تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره ابتدایی ایران: بررسی وضعیت وجود و ارائه راهکارهایی جهت تحقق وضعیت مطلوب

فاطمه علیپور^۱

فاخره ناطقی^۲

علیرضا فقیهی^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی از نظر میزان تاکید بر مولفه‌های تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی و ارائه راهکارهایی به منظور دستیابی به وضعیت مطلوب انجام شده است. روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی بوده است. در مرحله اول با کمک مطالعات اسنادی و انجام پژوهش دلفی مولفه‌های تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در سه بعد تولید، توزیع و مصرف و سه حیطه دانشی، نگرشی و مهارتی استخراج شدند و سپس به کمک نظرسنجی از متخصصان مولفه‌های مطلوب دوره ابتدایی گزینش شدند. در بخش دوم بر اساس مولفه‌های استخراج شده چک لیست تحلیل محتوا تنظیم و به کمک آن محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی تحلیل شدند. جامعه تحقیق اساتید پانل دلفی را کلیه متخصصان اقتصاد اسلامی شهر اراک و جامعه مرحله بعدی تحقیق در ارتباط با تأیید مولفه‌های مطلوب دوره ابتدایی ایران را متخصصان اقتصاد اسلامی و آموزش ابتدایی تشکیل دادند. روش نمونه‌گیری در ارتباط با اسناد نمونه‌گیری در دسترس بود و در ارتباط با متخصصان از روش تمام شماری بهره‌گرفته شد همچنین جامعه تحقیق در بخش تحلیل محتوا، کتاب‌های هدیه‌های آسمانی چاپ شده در سال ۱۳۹۵ می باشد که با توجه به محدودیت این جامعه کل آن به عنوان نمونه در نظر گرفته شدند (۵ جلد). در این مطالعه به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که در محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی از مجموع مضامین مرتبط به تربیت اقتصادی تنها ۱۰/۲۹ درصد آنها به بعد تولید، ۳۶/۷۶ درصد به بعد توزیع و ۵۲/۹۴ درصد به بعد مصرف اختصاص داشته اند و توزیع این مضامین در کتابها از نظم منطقی برخوردار نبوده‌اند همچنین از کل مضامین ۷۰/۵۸ درصد به حیطه دانشی، ۲۵ درصد به حیطه نگرشی و ۴۱/۴ درصد به حیطه مهارتی تعلق دارد.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، تربیت اقتصادی، اخلاق اسلامی، هدیه های آسمانی و دوره ابتدایی.

۱ - دانش آموخته دکتری تخصصی رشته فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ایران (مقاله مستخرج از رساله دکتری است) alipoor.fateme97@gmail.com

۲- استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ایران (نویسنده مسئول)

f-nateghi@iau-arak.ac.ir

۳ - استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ایران A-Faghihi@iau-Arak.ac.ir

طرح مسأله

شرایط اقتصادی بر تمام ابعاد زندگی ما تاثیر می‌گذارد. محلی که زندگی می‌کنیم، آن‌چه می‌خوریم، نوع مدرسه و دانشگاهی که در آن تحصیل می‌کنیم، شغلی که انتخاب می‌نماییم، صلح و ثبات شهرها و کشورها همه متاثر از شرایط اقتصادی هستند. مسائلی مانند بیکاری، تورم، کاهش منابع طبیعی و فقر صفحات اول روزنامه‌ها و رسانه‌های گروهی را تشکیل می‌دهند. رویارویی با چنین مشکلاتی مستلزم تلاش شهروندانی است که با به کارگیری معرفت لازم درباره مفاهیم و موضوعات اقتصادی، توانایی تصمیم‌گیری عاقلانه و آگاهانه را داشته باشند. زیرا معرفت و آگاهی اقتصادی آن‌ها را قادر می‌سازد تا ابعاد اقتصادی مسائل را بهتر درک کنند، پیامدهای بلندمدت و کوتاه‌مدت تصمیم‌های اقتصادی را تعیین و ارزیابی کنند، آگاهانه در مسائل اقتصادی جامعه شرکت کنند و با تطبیق معرفت اقتصادی جدید با گنجینه معرفتی قبلی به عنوان افراد برخوردار از سواد اقتصادی، نگرش‌های جدیدی را کسب نمایند. بنابراین در عصر اقتصاد دانایی محور، دانش و آگاهی رکن اساسی موفقیت جامعه و نظام آموزشی از این لحاظ که مهم‌ترین عامل دگرگونی نگرش‌ها و به دنبال آن رفتار بشر است، گذرگاه دستیابی به این دانش و آگاهی محسوب می‌شود (سیدی، ۱۳۹۰، ص ۱۴).

فعالیت‌های اقتصادی و مسائل مربوط به آن یکی از جنبه‌های مهم زندگی انسان هاست. اگرچه زندگی انسان تنها در فعالیت‌های اقتصادی خلاصه نمی‌شود، با این حال مسائل اقتصادی در زندگی بشر نقش مهمی دارد بخش مهمی از تلاش انسان‌ها در طول زندگی، صرف تأمین معاش و ارتقای سطح زندگی مادی می‌شود. در همه‌ی جوامع، چه گذشته و چه حال، افزایش سطح رفاه و برخورداری آحاد جامعه از امکانات مادی بیشتر رو به‌تر، از هدف‌های بسیار مهم بشر بوده است. انسان که یک موجود اجتماعی است و بسیاری از استعدادهای او در بستر جامعه شکوفا می‌شود، در مسیر تکامل مادی و معنوی خویش نیازمند جامعه‌ی سالم است، یکی از مهم‌ترین ارکان جامعه‌ی سالم، اقتصاد سالم است، جامعه‌ای که از اقتصاد سالم بهره‌مند است، افراد آن جامعه می‌توانند با رعایت سایر اصول و ضوابط اجتماعی از زندگی اجتماعی سالمی برخوردار شوند و اگر جامعه در مسایل اقتصادی از تربیت اقتصادی صحیح بهره‌ای نبرده باشد، بلکه فرهنگ اشرافیت داد و ستد ربوی، احتکار، کم‌فروشی، رشوه و سایر مفسدات اقتصادی در آن جامعه حاکم باشد سلامت آن جامعه در تمام ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی در معرض خطر خواهد بود (اسدی کنی، ۱۳۹۳، ص ۹). انسانها یک سری نیازها دارند (نیاز، احساس کمبودی است که به انسان دست می‌دهد) این نیازها با توجه به معیارهای مختلف تقسیم‌بندی میشوند؛ از جمله نیازهای فیزیولوژیکی، ایمنی، اجتماعی، احترام و خودشکوفایی معمولاً نیازها و نیازمندیهای انسان متعدد و نامحدوداند و از طرف دیگر کالاهایی

که در اختیار بشر وجود دارند و می توانند در جهت بر آوردن خواسته های وی مورد استفاده قرار گیرند محدود هستند. انسان باید کالاهای کمیاب را به صورتی در ارضای نیازهای خود مورد استفاده قرار دهد که بتواند حداکثر نیازها را بر آورده نماید. برای تحقق این امر مجبور به اقتصادی کردن رفتار خواهد شد؛ از این رو رفتار اقتصادی، فعالیت برنامه ریزی شده انسان می باشد که در صدد ارضای احتیاجات را با توجه به کمیابی کالاها بهبود بخشد (دولت‌شاهی، ۱۳۹۵، ص ۲۱).

افزایش جمعیت جهان و در نتیجه پدید آمدن مشکلات بسیار در راه تامین نیازهای زندگی، رفاه فردی و اجتماعی از یک سو و پیشرفت صنعت و تمدن از سوی دیگر، اقتصاد امروز و روابط آن را به شکل سرسام آوری پیچیده کرده و از انواع و اقسام حيله ها و ترفندها انباشته شده است. همچنین بریدن از معنویات و پرداختن بی وقفه به مسائل مادی، نیز به این پیچیدگی دامن زده است (وزیري فرد، ۱۳۹۵، ص ۱۱۲). در جامعه ای که اقتصاد از اخلاق و ارزشهای معنوی جدا باشد و محرک انسان، تنها نفع شخصی و مادی او باشد چه مانعی جلودار او خواهد بود که با به دست آوردن قدرت سیاسی و اقتصادی بار خود را بر دوش دیگران نهد و آنها را ظالمانه استثمار نکند؟ در انسان اقتصادی که اعمال و رفتار ناشی از غفلت و فراموشی باشد خصایص زیر مشاهده می‌گردد: ستمگری، ناسپاسی، کفران کننده، سرکش، طغیانگر، تنگ چشمی، خساست، خود بزرگبینی و... بر خلاف آن، انسان اقتصادی که اعمال و رفتار او ناشی از غفلت و فراموشی خداوند نباشد آراسته به خصایص زیر می باشد: با ارده، انتخابگر، دارای عقل، تصمیم گیری های عقلایی، دارای روحیه اخوت و برادری، پرکار، مسئولیت پذیر، کریم و با سخاوت (کهنوجی، ۱۳۹۴، ص ۱۸۷).

بنابراین یکی از نیازهای اساسی و حیاتی حوزه اقتصاد در عصر حاضر، اخلاق است. تا چندی پیش، اخلاق در بین عموم مردم، جزء جدایی ناپذیر اقتصاد محسوب می شد و در سطوح آکادمیک نیز، اقتصاد، زیرمجموعه ای از علم اخلاق به شمار می آمد. این همراهی اخلاق با اقتصاد، از یک طرف باعث سالم ماندن اقتصاد می گردید و از طرف دیگر، به دلیل وجود صفاتی؛ مثل همدردی، همیاری، ایثار و فداکاری، آسیب پذیری فرد و جامعه را در هنگام بروز مشکلات اقتصادی به حداقل می رساند. اما به تدریج اقتصاد از مسیر اصلی خود - که ایجاد رفاه برای مردم بود - منحرف گردید و در خدمت اهداف استثمارگرانه افراد ثروتمند قرار گرفت، و به جای اینکه عامل رفاه مردم باشد، موجب تحریک حرص و ترویج پول پرستی میان آنها شده و انسانها را تبدیل به ماشین کار و تولید نمود.

در عصر حاضر، گرچه ارزشهای اخلاقی کمرنگ شده اند؛ اما فقدان اخلاق در حوزه اقتصاد نسبت به سایر حوزه های زندگی مردم نمود و ظهور بیشتری پیدا کرده است. در سطوح آکادمیک

هم به دلیل غلبه جریان اثبات‌گرایی، اقتصاد حوزه ای کاملاً جدا از اخلاق به شمار می‌آید که در صورت تضاد با اصول اخلاقی بر آنها حاکم بوده و اهمیت بیشتری دارد. این وضعیت، گرچه در کوتاه مدت باعث رونق ظاهری اقتصاد در جهان شد؛ ولی- گذشته از اینکه در زمان اوج شکوفایی اقتصادی نیز رفاه و آرامش کمتری را برای عموم مردم به همراه داشت- در بلندمدت موجب از هم گسیختگی اقتصاد جهانی گردید(نقوی، ۱۳۹۵، ص ۲۸).

این در حالی است که مهم‌ترین شیوه‌ها و عناصر دستیابی به اخلاق اقتصادی در آموزه‌های اسلامی ارائه شده است. آن‌سان که توجه به آنها در برنامه‌ریزی های اقتصادی و نهادینه کردن آنها در تربیت رسمی و عمومی، به یقین می‌تواند تمدن سترگ اسلامی را احیا کند و رفاه و آسایش عمومی را به ارمغان آورد. در مباحث مربوط به انواع تربیت در فلسفه ی تربیت جمهوری اسلامی ایران این موضوع مورد اشاره قرار گرفته است که می‌توان تربیت را بر اساس ابعاد و ساحت های وجودی متریبان و توجه به شئون مختلف حیات طیبه به شش ساحت تقسیم کرد که یکی از این ساحت ها ساحت تربیت اقتصادی و حرفه ای است؛ در ارتباط با حدود و قلمرو این ساحت آمده است که ساحت تربیت اقتصادی و حرفه ای بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بعد اقتصادی و معیشتی انسان ها است. این ساحت ناظر به رشد توانایی های متریبان در تدبیر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه ای است (اموری نظیر درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه ای، التزام به اخلاق حرفه ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره وری، تلاش جهت حفظ و توسعه ی ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش ها در روابط اقتصادی) (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰، ص ۳۰۹).

حال که درونی سازی ارزش های اصیل دینی و اخلاقی در زمینه ی اقتصادی و حرفه ای مانند ارزش کار و تلاش، کسب حلال، انصاف و عدالت، تعاون، وفای به عهد، پرهیز از اسراف و تبذیر، توجه به شکل گیری و توسعه ی الگوی مصرف مبتنی بر نظام معیار اسلامی، ایجاد شایستگی یادگیری مادام العمر به گونه ای که به متریبان اجازه دهد برای شناخت و اصلاح مستمر موقعیت اقتصادی خود در جامعه بپردازند و شایستگی های حرفه ای عام را به طور مداوم توسعه دهند، به عنوان اهداف اصلی نظام آموزشی مطرح هستند. این سوال مطرح می‌گردد که با توجه به اینکه به تصویر کشیدن سیره ی عملی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه معصوم علیهم السلام در ارتباط با مسائل اقتصادی و همچنین ذکر سخنان گرانبه‌های ایشان در این ارتباط می‌تواند زمینه ی آشنایی فراگیران با مسائل اقتصادی را به بهترین صورت فراهم آورد و همچنین با توجه به اینکه علاوه بر اهداف فرا برنامه ای فوق الذکر در اهداف حوزه یادگیری قران و معارف اسلامی درج شده در سند برنامه درسی ملی ایجاد انگیزه و تلاش و

مجاهدت در عرصه های ارتباط با خلقت مورد تاکید قرار گرفته و در جهت گیری های کلی و در رهنمودهای ذکر شده تحت عنوان «سازماندهی محتوا و آموزش» این حوزه آمده است که می بایست برنامه ریزان زمینه ی ترسیم سیمای معقول و زیبایی دین و همچنین ارائه ی تصویری همه جانبه از آن را به طوری که به همه ی ابعاد فردی و اجتماعی، مادی و معنوی و دنیوی و اخروی انسان پاسخگو بوده و هیچ بخشی از حیات انسان را فروگذار نکند را فراهم آورند و با در نظر گرفتن این نکته که تربیت اقتصادی همانند سایر ابعاد تربیت می بایست از دوران کودکی حتی قبل از آن آغاز گردد. این سوال مطرح می گردد که تا چه حد در طراحی و تدوین برنامه های درسی هدیه های آسمانی به تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی بها داده شده است؟ یا به عبارتی در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره ی ابتدایی ایران تا چه حد به اهداف تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در ابعاد تولید، توزیع و مصرف پرداخته شده است؟ اینها سوالاتی است که پژوهش حاضر به منظور جوابگویی به آنها طراحی و به مرحله ی اجرا گذاشته شده است. ۲. پیشینه ی پژوهش

اپلتالووا^۱ (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان تبیین آموزش مالی و سواد مالی دانش آموزان متوسطه در آموزش و پرورش چک انجام داده است. این مطالعه به وضعیت فعلی جامعه و نیاز به آموزش مالی در مدارس چک اشاره دارد. امروزه جهان سواد مالی و اقتصادی را خواستار است. این مقاله در ابتدا اهمیت سواد اقتصادی و مالی و نقش سواد و آموزش مالی در مدارس برای جلوگیری از نابسامانی اقتصادی را تبیین می کند یافته ها و نتیجه گیری این مطالعه از طریق بررسی پرسشنامه در مدارس متوسطه و از طریق تحلیل محتوا و تحلیل اسناد راهبردی که در سطح ملی و بین المللی پذیرفته شده است صورت گرفت است. همزمان، مقایسه بین دانش مالی دانش آموزان با مدارک رسمی آنها انجام شد. این مقاله وضعیت فعلی را توصیف می کند و بیانگر آن است که آموزش مالی در حال حاضر و معرفی آن در برنامه درسی متوسطه اجباری است.

کامرن^۲ (۲۰۱۳) تحقیقی با عنوان سواد مالی و اقتصادی در میان دانش آموزان دبیرستانی در نیوزلند، ژاپن و آمریکا انجام داده است. این پژوهش تفکر به روش اقتصادی، کسب درآمد، پس انداز، مخارج و اعتبار مصرفی، مدیریت پول را بررسی کرده است. نتایج بیانگر این بود که در سطح شناختی دانش آموزان ژاپن بهتر بودند، اما در کل سه کشور عملکرد ضعیفی در آزمون سواد اقتصادی داشتند. در پیشنهادهای این تحقیق آمده است که با توجه به تاثیر سواد مالی بر روی توانایی افراد بر مدیریت پول و حفظ رفاه باید مولفه های مذکور مورد توجه قرار گیرد.

1. Opletalová.

2. Cameron

شیرادن^۱ (۲۰۱۱) طی پژوهشی دریافت که دانش آموزان مدرسه ابتدایی که در یک برنامه پس انداز ثبت نام کرده بودند و دانش آموزانی که برنامه درسی آموزش امور اقتصادی دریافت کرده بودند نمرات معنادار بیشتری در آزمون سواد مالی با یک گروه کنترل داشتند.

دن اتر^۲ (۲۰۱۰) پژوهشی با عنوان تدریس سواد اقتصادی در مدارس از پایه های کودکان تا دوازدهم و بررسی دانش و اعتقادات معلمان انجام داد. هدف از انجام این پژوهش کسب آگاهی از نگرش ها و باورهای معلمان در آموزش امور مالی شخصی بود. نتایج بیانگر این بود که معلمان در تمام سطوح موافق آموزش مفاهیم مالی در دوران ابتدایی بودند. همچنین از دیدگاه معلمان فقدان برنامه مناسب، فقدان مواد آموزشی کلاس درس، فقدان زمان برای آموزش و نبود دانش مطلوب در محتوای در نظر گرفته شده جهت ایجاد این سواد از مهمترین عوامل تاثیر گذار بر رشد این سواد در فراگیران بوده اند.

راجرز، هاثورن و ویلر^۳ (۲۰۰۶) تحقیقی با عنوان «آموزش اقتصاد از طریق ادبیات کودکان در دوره ی ابتدایی» در آمریکا انجام دادند. پس از بررسی ها و تحلیل های لازم، به طور کلی مشخص شد که بخش بزرگ مطالب کتاب های قرائت آسان و تصاویر کتاب های مصور، دامنه ی وسیعی از مطالب و مفاهیم اقتصادی را به شیوه ی جالب و واضحی در خود جای داده اند و بیشتر این کتاب ها مفاهیمی را در بر گرفته بودند که با استانداردهای آموزش ملی مطابقت داشتند. اما تعداد کمی از این کتاب ها یک سری مفاهیم اقتصادی را در بر داشتند که کاملا گمراه کننده و فراتر از محتوای برنامه های درسی ایالتی بودند.

صنعتی (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان تبیین مؤلفه‌های تربیت اقتصادی براساس آموزه‌های اسلامی انجام داده است. روش انجام پژوهش، تحلیل متن به روش قیاسی - استقرایی بود. جامعه آماری پژوهش آیات قرآن کریم بوده که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، آیات مرتبط با موضوع پژوهش، تا رسیدن به حد اشباع، مورد بررسی قرار گرفت. از پرسشنامه محقق ساخته به منظور دریافت تأیید نظر متخصصان جهت بررسی تناسب مقوله‌های استخراج شده با اهداف پژوهش استفاده شد. یافته‌های پژوهش در تبیین مؤلفه‌های تربیت اقتصادی براساس آموزه‌های اسلامی، شامل استخراج ۴۸ مؤلفه ذیل سه مفهوم کلی تولید، توزیع و مصرف است. به تفکیک در ذیل مفهوم تولید، ۳ مقوله عوامل تولید، کسب و کارهای مولد و عوامل بهره‌وری تولید با ۱۹ زیرمقوله، در ذیل مفهوم توزیع، ۳ مقوله هدف توزیع، ابزارهای مالی توزیع و آسیب‌شناسی توزیع ثروت با ۱۶ زیرمقوله و در ذیل مفهوم مصرف، ۲ مقوله نیازها و انگیزه‌های ایجاد مصرف و

1. Sherraden
- 2 . Otter, Dan
- 3 . Rodgers, Hawthorne and wheeler

ویژگی های مصرف با ۱۳ زیرمقاله، استخراج و طبقه بندی شده است.

علی پور، ناطقی و فقیه‌ی (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان شناسایی مولفه های تربیت اقتصادی در برنامه درسی انجام داده اند. برای دست یابی به مفاهیم و مقوله های دقیق و علمی، روش استراتژی نظریه داده بنیاد استفاده شده است. در جریان پژوهش متون قرآن، نهج البلاغه و کتاب های اقتصاد اسلامی برای شناسایی مولفه های تربیت اقتصادی مورد بررسی و پژوهش قرار گرفت. داده ها بر مبنای نظریه داده بنیاد از طریق کدگذاری باز، محوری و گزینشی در سه مرحله مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق، ۵۱۱ مولفه اولیه، ۱۵ زیر مقوله و ۴ مقوله اصلی را برای تربیت اقتصادی استخراج و ارائه نمود. مقوله های اصلی تربیت اقتصادی در این پژوهش عبارتند از: عقاید اقتصادی با ۳ زیر مقوله، سواد اقتصادی با ۵۱ زیر مقوله، اخلاق اقتصادی با ۴ زیر مقوله و احکام اقتصادی با ۴ زیر مقوله.

شریفی (۱۳۹۴) در پژوهش خود، اخلاق اقتصادی قرآن کریم در سه محور تولید، توزیع و مصرف را مورد بحث قرار داد در این مقاله سعی شده است که اخلاق اقتصادی قرآن کریم در سه محور تولید، توزیع و مصرف مورد بحث و بررسی قرار گیرد. اصول اخلاقی قرآن کریم در تولید عبارتند از ایمان به قدر الهی، اعتقاد به رزاقیت الهی و کار و تلاش. اصول اخلاقی قرآن کریم در توزیع، عبارت است از پرهیز از کم فروشی، ریا خواری، درونی، احتکار و رعایت عدل و انصاف است. این مقاله همچنین، اصول اخلاقی قرآن کریم در مصرف، بر سه محور افراطی، تفریطی و اعتدالی دور می زند که در مصرف افراطی، اسراف و تبذیر، طمع، حرص و حب دنیا و در مصرف تفریطی بخل و در مصرف اعتدالی زهد، سخاوت، قناعت و انفاق را مورد بحث و بررسی قرار می دهد.

رحمان پور و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب انجام داده است. بر این اساس، ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوای اسنادی، ضمن تعیین مضامین اقتصاد مقاومتی و برنامه درسی ملی، میزان رابطه و همپوشی اصول و مبانی برنامه درسی ملی با مضامین اصلی اقتصاد مقاومتی تشریح شده و برای پیشنهاد برنامه درسی مطلوب، ۱۰ نفر از صاحب نظران حوزه به صورت هدفمند جهت انجام مصاحبه انتخاب شدند. مصاحبه ها به شیوه نیمه ساختار یافته به عمل آمد که روایی آن را چند نفر خبره تأیید کردند. نتایج نشان می دهد که مضامین برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران دارای دلالت ها و همپوشی های مناسبی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی در ابعاد گوناگون می باشد. همچنین خبرگان اعتقاد داشتند که برنامه درسی پیشنهادی به منظور تحقق بخشیدن بیشتر به مضامین اقتصاد مقاومتی باید اهداف خود را بر سه مولفه قرار دهد: ۱. دستیابی به رتبه بالای اقتصادی به

گونه ای که در منطقه و جهان مطرح باشد. ۲. استفاده حداکثری از منابع موجود به گونه ای که به حداقل وابستگی منجر شود. ۳. تقویت روحیه کارآفرینی با تکیه بر توانمندی های خود. علیزاده (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان بررسی میزان توجه به مؤلفه های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی انجام داده است. روش تحقیق از نوع تحلیل محتوا و جامعه آماری کتاب های درسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ است. در این پژوهش حجم نمونه شامل تمامی محتوای کتاب های درسی ریاضی (پایه های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه سوم)، مطالعات اجتماعی (پایه ششم ابتدایی) است. برای جمع آوری داده های مورد نیاز از فرم های تحلیل محتوای کدگذاری شده با تاکید بر چهار مولفه اصلی سواد مالی و چهار مولفه اصلی سواد اقتصادی استفاده شده است. داده های حاصل از فرایند تحلیل محتوا حاکی از آن است که میزان توجه به هر یک از مولفه های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب های درسی متفاوت است، ضمناً به مولفه های سواد اقتصادی بیشتر از سواد مالی پرداخته شده است.

عربشاهی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان تحلیلی بر اقتصاد اسلامی و مولفه های آن در قرآن کریم به بررسی اصول، اهداف و روش های اقتصاد اسلامی پرداخته است و مولفه های مربوط به اقتصاد اسلامی را از قرآن کریم استخراج نموده است که عبارتند از: آموزه های تربیت اقتصادی در پنج دسته: مبانی اعتقادی، مجموعه ای از اصول اساسی، احکام اقتصادی، الگوهای رفتاری در سه حوزه تولید، توزیع و مصرف، و اهداف اقتصادی.

معصومی نیا (۱۳۹۳) در تحقیق خود با عنوان مقاله اخلاق اقتصادی (مبانی بینشی، آموزه ها و آثار) بیان می کند اقتصاد پیش از آنکه به صورت یک علم مدون درآید و حتی مدت ها پس از آن با آموزه های اخلاقی همراه بود، اما به بهانه جدایی دانش از ارزش به تدریج از آن فاصله گرفت. نظریه پردازان سرمایه داری جریان آزاد اقتصاد را بهترین سازوکار تامین کننده منافع عمومی معرفی کردند، اما با آشکارشدن موردهای شکست بازار، دخالت دولت را جبران کننده دانستند. گروهی نیز بازگشت به ارزش های اخلاقی را بهترین راه می دانند. اسلام از ابتدای ظهور، بیشترین تاکید را بر لزوم پالایش انسان ها از درون داشت. در مقاله ضمن بیان سیر اجمالی رابطه اخلاق و اقتصاد در غرب، عمده ترین مبانی بینشی اخلاق اقتصادی اسلام بررسی شده، با نگرشی به اثرهای این آموزه ها درمی یابیم که این آموزه ها افزون بر ارتقای معنوی انسان ها، با کمترین هزینه و به مطلوبترین وجه بین انگیزه های شخصی و منافع عمومی هماهنگی پدید می آورند

احمدی فر (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تربیت اقتصادی از منظر قرآن و حدیث به تبیین نقش قرآن و حدیث در تربیت والای اقتصادی پرداخته است. ابتدا به عمده ترین بیماری های

اقتصادی در جامعه از منظر قرآن کریم که مانع از تربیت اقتصادی مردم جامعه است اشاره کرده اند که عبارتند از: فقر، اتراف و سرقت. سپس راهکارهایی از قرآن و حدیث جهت درمان این بیماری ها ارائه دادند: دعوت به کار و تلاش، برقراری عدالت اجتماعی، رسیدگی به حال محرومان، تقویت باورهای دینی و آموزش اعتقادات دینی در زمینه اقتصاد.

ایروانی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث نتیجه می گیرد که اخلاق اقتصادی بخشی از آموزه های اسلامی است که از یک سو، مؤلفه های رشد و توسعه اقتصادی و رفاه عمومی را ارائه می کند و از سوی دیگر شیوه ها و عناصر مقابله با مفاسد و سالم سازی فعالیت های اقتصادی را نمایان می سازد و بستر لازم را برای رشد معنوی و سعادت ابدی انسان فراهم می سازد.

با جمع بندی پیشینه ی پژوهشی مرور شده می توان این گونه نتیجه گیری نمود که اگر آموزش در زمینه ی تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی به صورت مطلوب صورت پذیرد بدون هیچ شک و شبهه ای منجر به ایجاد اخلاق اقتصادی در فراگیران خواهد شد. «اخلاق اقتصادی» بخشی از آموزه های اسلامی است که از یکسو، مؤلفه های رشد و توسعه اقتصادی و رفاه عمومی را ارائه می کند. از سوی دیگر، شیوه ها و عناصر مقابله با مفاسد و سالم سازی فعالیت های اقتصادی را برمی نمایاند و بستر لازم را برای رشد معنوی و سعادت ابدی انسان نیز فراهم می سازد. بنابراین وقتی نتایج تحقیقات در ایران آن هم در سطح تهران نشان از پایین بودن سطح سواد اقتصادی فراگیران است. می توان نبود و یا بود نامفید آموزشها در زمینه ی تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کشور را به عنوان یک مفروضه اصلی ایجاد کننده ی این مسئله مطرح نمود. مفروضه ای که کمتر مورد آزمون قرار گرفته است. مفروضه ای که شاید این تحقیق و تحقیق های مشابه آن بتوانند به تأیید یا رد آن صحنه بگذارند.

۳. روش شناسی

۳.۱ روش پژوهش

در پژوهش حاضر از دو روش کیفی (کتابخانه ای، دلفی) و کمی (توصیفی ° پیمایشی، تحلیل محتوا) استفاده شده است. در گام اول با استفاده از روش کتابخانه ای و بررسی قرآن، منابع حدیثی، اقتصادی، تفاسیر، نهج البلاغه و کتابخانه اهل بیت، در کل مبانی نظری، مولفه های تربیت اقتصادی با تاکید بر اخلاق اقتصادی در سه بعد تولید، توزیع و مصرف استخراج شد. همزمان با مطالعات کتابخانه ای، از نظرات متخصصین هم به کمک تکنیک دلفی طی راندهای پیمایشی، جمع آوری اطلاعات و در نهایت اجماع گروهی، مولفه های مورد نظر استخراج شدند؛ سپس مولفه های ارائه شده توسط صاحب نظران گروه دلفی با مولفه های به دست آمده از مطالعات کتابخانه ای جمع بندی و موارد تکراری حذف شد در این مرحله ۶۱ مولفه استخراج

شدند. سپس جهت دست‌یابی به مولفه‌های مطلوب دوره‌ی ابتدایی از میان مولفه‌های استخراج‌شده، این مولفه‌ها اساس ساخت پرسشنامه‌ای قرار گرفت؛ پرسشنامه‌ای که ابزار پیمایش نظرات متخصصین آموزش اقتصاد اسلامی و آموزش ابتدایی در ارتباط با هدف قرار گرفتن یا نگرفتن هر مولفه در برنامه‌های آموزشی دوره‌ی ابتدایی ایران بود. شرط باقیماندن هر مولفه کسب موافقت دو سوم شرکت‌کنندگان در پژوهش بود. پس از پیمایش نظرات متخصصین شرکت‌کننده در این مرحله از پژوهش از میان ۶۱ مولفه ۱۳ مولفه تأیید نشده و تنها ۴۷ مولفه مورد تأیید متخصصان قرار گرفتند و این ۴۷ مولفه اساس ساخت چک‌لیست تحلیل محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی قرار گرفت و سرانجام داده‌های کسب‌شده از تحلیل محتوا به کمک آماره‌های توصیفی (فراوانی و درصد) تحلیل شدند.

۲.۳. جامعه و نمونه آماری

جامعه‌ی تحقیق در مرحله‌ی تحلیل اسناد را متون مرتبط با موضوع پژوهش و جامعه‌ی مرحله‌ی دلفی را اساتید اقتصاد اسلامی شهر اراک (جمعاً ۲۵ نفر) و جامعه‌ی مرتبط با استخراج مولفه‌های اخلاق اقتصادی مطلوب دوره‌ی ابتدایی ایران را متخصصین امر تربیت اقتصادی و آموزش ابتدایی تشکیل دادند (جمعاً ۳۱ نفر). روش نمونه‌گیری از اسناد، نمونه‌گیری در دسترس بود و در ارتباط با اساتید با توجه به حجم کم جامعه تماماً در تحقیق شرکت داده شدند یعنی از روش نمونه‌گیری تمام شماری بهره‌گرفته شد. در ارتباط با مرحله‌ی نهایی تحقیق یعنی تحلیل محتوای متن کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره‌ی ابتدایی، جامعه‌ی تحقیق را محتوای نوشتاری پنج کتاب هدیه‌های آسمانی چاپ‌شده در سال ۱۳۹۵ تشکیل داد. با توجه به محدودیت این جامعه، تمامی ۵ کتاب آن به عنوان نمونه در نظر گرفته شدند.

۳.۳. ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها

در مرحله‌ی اول پژوهش به منظور استخراج مولفه‌ها از متون از ابزار فیش بهره‌گیری شد. جهت جمع‌آوری نظرات متخصصان به کمک تکنیک دلفی ابتدا از پرسشنامه‌ی بدون ساختار یا به عبارتی بازپاسخ‌حاوی نه سوال در ارتباط با مولفه‌های اهداف تربیت اقتصادی (دانشی، مهارتی، نگرشی) در سه بعد تولید، مصرف و توزیع (از دیدگاه متخصصان) بهره‌گرفته شد. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های برگشتی، مولفه‌های مشابه یا نزدیک به هم در یکدیگر ادغام و به صورت پرسشنامه‌ای بسته در قالب ۶۱ گویه به طور مجدد در اختیار متخصصان قرار گرفت و از آنها خواسته شد با استفاده از طیف لیکرت به رتبه‌بندی بپردازند. در مرحله بعد پس از تحلیل نتایج به دست آمده از پرسشنامه دوم، مجدداً پرسشنامه با استفاده از نظرات پانل متخصصان اصلاح گردید و در اختیار متخصصان قرار گرفت. هدف پرسشنامه سوم رسیدن به اجماع بود. در این پرسشنامه از پاسخگویان خواسته شد موافقت یا مخالفت خود را با هر کدام از این گویه‌ها

نشان دهند در این مرحله میزان موافقت متخصصان با هر یک از گویه ها سنجیده شد تنها سه گویه مقدار درصد موافقان با آنها کمتر از ۵۰ درصد بود. در مرحله چهارم نیز جهت رسیدن به اجماع در مورد سایر مولفه ها، پرسشنامه چهارم که حاوی گویه های تعدیل شده در پرسشنامه سوم است در اختیار متخصصان قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا موافقت یا مخالفت خود را با این گویه ها ابراز نمایند تا در نهایت بتوان به اجماع نهایی در ارتباط با مولفه های هر بعد در سه حیطه دست یافت. حاصل این مراحل ۴۷ مولفه بود که مورد توافق اکثریت قرار گرفتند. ابزار تحقیق در مرحله ی بعد یعنی شناسایی مولفه های مطلوب دوره ی ابتدایی ایران پرسشنامه محقق ساخته ی ۴۸ گویه ای بود. و ابزار جهت تحلیل محتوا چک لیست محقق ساخته بود. روایی محتوایی آن توسط متخصصان اقتصاد اسلامی تایید شد جهت آزمون پایایی ابزارها برای پرسشنامه از آزمون همبستگی و سیاهه ثبت داده ها، از ضریب توافق استفاده گردید. ضریب همبستگی ۰/۸۲ و ضریب توافق ۰/۷۸ به دست آمد که نشان از پایایی بالای ابزارهای تحقیق بوده است.

۳.۴. روش تجزیه و تحلیل داده ها

به جز روش تجزیه و تحلیل اطلاعات کسب شده از مطالعات کتابخانه ای و مصاحبه که به صورت تلخیص داده ها، عرضه داده ها و نتیجه گیری بوده است در بقیه بخش های این مطالعه به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی (جدول توزیع فراوانی، درصد) استفاده گردیده است. ۴. یافته های پژوهش

سوال اول پژوهش: میزان توجه به ابعاد تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره ی ابتدایی ایران چگونه است؟
جدول ۱. ترتیب فراوانی میزان تاکید بر ابعاد تربیت اقتصادی در کتاب هدیه های آسمانی

ابعاد تربیت اقتصادی	سال دوم		سال سوم		سال چهارم		سال پنجم		سال ششم		جمع	
	ف	ن.ف	ف	ن.ف	ف	ن.ف	ف	ن.ف	ف	ن.ف	ف	ن.ف
تولید مبتنی بر اخلاق	-	-	۲	۲۵	۲	۱۴	۲	۱۲۸	۱	۵۲	۷	۱۲۹
توزیع	-	-	۴	۵۰	۵	۷۱	۷	۱۷۱	۹	۳۳	۲۵	۱۷۶

۳۶		۵۲		۳۳		۳۵						مبتنی بر اخلاق
۹۴/	۳۶	۱۷/	۷	۱۴/	۱۲	۵۰	۷	۲۵	۲	۱۰۰	۸	مصرف مبتنی بر اخلاق
۵۲		۴۱		۵۷								کل
۱۰۰	۶۸	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۲۱	۱۰۰	۱۴	۱۰۰	۸	۱۰۰	۸	

همان‌طور که داده‌های درج شده در جدول شماره ۱ نشان می‌دهد میزان توجه به ابعاد تربیت اقتصادی در متن کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی از الگوی ثابتی برخوردار نیست به یک بعد در یک کتاب بیشترین توجه صورت گرفته است در حالی که در کتاب دیگری کمترین توجه را در این بعد شاهد هستیم به عنوان مثال میزان فراوانی بعد توزیع در محتوای کتاب دوم قابل ذکر است. اما در کل می‌توان گفت در محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره‌ی ابتدایی ایران به طور متوازن به ابعاد تربیت اقتصادی توجه نشده است. بیشترین تأکید را بر بعد مصرف و بعد از آن بعد توزیع و در آخر بعد تولید می‌توان شاهد بود.

پرسش دوم: آیا بین مجموعه فراوانی‌های مشاهده شده سه حیطه «دانشی، نگرشی، مهارتی» ابعاد تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی تفاوت وجود دارد؟
جدول ۲. مقایسه میزان تأکید بر حیطه‌های «شناختی، نگرشی، مهارتی» بعد تولید در محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	بعد تولید مبتنی بر اخلاق
۸۵/۷۱	۶	۱	۲	۲	۱	دانشی
-	-	-	-	-	-	نگرشی
۱۴/۲۸	۱	-	-	-	۱	مهارتی
۱۰۰	۷	۱	۲	۲	۲	فراوانی مشاهده شده

همان طور که داده های درج شده در جدول ۲ نشان می دهد در متن کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره ی ابتدایی ایران به حیطه ی دانشی بعد تولید بیشترین تاکید و به بعد نگرشی اصلا تاکید نشده است و بعد مهارتی به میزان خیلی کمی تاکید شده است. جدول ۳. مقایسه میزان تاکید بر حیطه های «دانشی ، نگرشی ، مهارتی» بعد توزیع در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی

کل	سال						بعد توزیع مبتنی بر خلاق
	ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	سال اول	
درصد	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	
۸۴	۲۱	۷	۶	۴	۴	-	دانشی
۱۶	۴	۲	۱	۱	-	-	نگرشی
-	-	-	-	-	-	-	مهارتی
۱۰۰	۲۵	۹	۷	۵	۴	-	فراوانی مشاهده شده

همان طور که داده های درج شده در جدول شماره ۳ نشان می دهد در متن کتاب های درسی هدیه های آسمانی دوره ی ابتدایی ایران به حیطه ی دانشی بعد توزیع بیشترین تاکید و به بعد مهارتی اصلا تاکید نشده است و به حیطه نگرشی هم به میزان کمی تاکید شده است. جدول ۴. مقایسه میزان تاکید بر حیطه های «شناختی، نگرشی ، مهارتی» بعد مصرف در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی

کل	سال						بعد مصرف مبتنی بر اخلاق
	ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	سال اول	
درصد	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	
۴۲	۲۱	۵	۹	۳	-	۴	دانشی
۶	۱۳	۱	۳	۴	۲	۳	نگرشی

۵۲	۲	۱	-	-	-	۱	مهارتی
۱۰۰	۳۶	۷	۱۲	۷	۲	۸	فراوانی مشاهده شده

همان‌طور که داده‌های درج شده در جدول ۴ نشان می‌دهد بیشترین تأکید در محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی در زمینه‌ی سه حیطه دانشی، مهارتی، نگرشی بعد مصرف ابتدا بر حیطه دانشی و بعد از آن حیطه نگرشی بوده است و به حیطه‌ی مهارتی هم به میزان کمی پرداخته شده است.

پرسش سوم: آیا بین خرده مولفه‌های هر یک از حیطه‌های «دانشی، نگرشی، مهارتی» ابعاد تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۵. مقایسه میزان تأکید بر خرده مولفه‌های حیطه‌ی دانشی بعد تولید تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه‌های آسمان

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	خرده مولفه‌های حیطه‌ی دانشی بعد تولید
						آشنایی با کسب و کار حلال و اهمیت و ارزش مادی و معنوی آن در اسلام
						آشنایی با قوانین و آداب کسب و کار و تولید ثروت
						آشنایی با اهمیت سرمایه حلال در تولید
						شناخت اهمیت و اهداف تولید در اسلام
						آشنایی با عوامل و حق تولید (کار، سرمایه و منابع خدادادی)
						شناخت آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی بیکاری
						شناخت عوامل توفیق و رشد در نظام تولید، سرمایه‌گذاری و کار

-	-	-	-	-	-	-	آشنایی با اقسام تولید (تولیدات مباح، حرام و ممنوع)
۱۶/۶۶	۱	-	-	۱	-	-	شناخت آفات و موانع تولید (اسراف، کفران نعمت، ظلم و آزمندی)
-	-	-	-	-	-	-	آشنایی با محدودیت های نظام تولید) مراعات چارچوب شرعی، تعهدها و قراردادهای)
-	-	-	-	-	-	-	آشنایی با اجزای نظام مالی (بانک، بازار سرمایه و بازار بیمه)
۱۰۰	۶	۱	۲	۲	۱	-	کل

داده های درج شده در جدول ۵ نشانگر آن است که از میان ۱۱ مولفه ی تشکیل دهنده ی حیطه ی دانش بعد تولید تنها به سه مولفه ی آن یعنی آشنایی با عوامل تولید (کار، سرمایه و منابع خدادادی)، شناخت آسیب های اخلاقی و اجتماعی بیکاری و شناخت آفات و منابع تولید آن هم در حد بسیار کم پرداخته شده است .

جدول ۶. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطه ی نگرشی بعد تولید تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال دوم	سال سوم	سال چهارم	سال پنجم	سال ششم	خرده مولفه های حیطه نگرشی بعد تولید	
						تعداد	درصد
-	-	-	-	-	-	-	توحید باوری در امور اقتصادی
-	-	-	-	-	-	-	نگرش عقلی در امر کار و تولید
-	-	-	-	-	-	-	علاقمندی به تولیدات داخلی
-	-	-	-	-	-	-	روحیه وجدان کاری در تولید
-	-	-	-	-	-	-	بلند همتی، عزت مندی و خودباوری در

فعالیت اقتصادی						
-	-	-	-	-	-	احیای روحیه جهادی و آبادانی در سازندگی کشور
-	-	-	-	-	-	جمع

همانطور که داده های درج شده در جدول شماره ۶ نشان می دهد به هیچ کدام از خرده مولفه های حیطه نگرشی بعد تولید توجه نشده است.

جدول ۷. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطه ی مهارتی در بعد تولید در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	خرده مولفه های حیطه ی مهارتی بعد تولید
-	-	-	-	-	-	مهارت در استفاده از فرصت های اقتصادی
-	-	-	-	-	-	توانایی انجام کارهای تولیدی
۱۰۰	۱	-	-	-	۱	توانایی بهره برداری و حفاظت از منابع
۱۰۰	۱	-	-	-	۱	جمع

همان طور که داده های درج شده در جدول شماره ۷ نشان می دهد از میان خرد مولفه های حیطه مهارتی بعد تولید تنها به مولفه ی توانایی بهره برداری و حفاظت از منابع آن هم به میزان بسیار ناچیز پرداخته شده است.

جدول ۸. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطه ی دانشی در بعد توزیع تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال					خرده مولفه های حیطة ی دانشی بعد توزیع
	سال دوم	سال سوم	سال چهارم	سال پنجم	سال ششم	
درصد	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی
-	-	-	-	-	-	آگاهی از مفهوم توزیع برابر کالا و خدمات
-	-	-	-	-	-	شناخت راهکارهای تسهیل توزیع برابر کالا
۲۸/۵۸	۶	۳	-	۳	-	شناخت اهداف توزیع (برقراری عدالت، توجه به اقشار آسیب پذیر، تقسیم مالکیت)
۴/۲۶	۱	-	-	۱	-	آشنایی با اصول اعتقادی و اخلاقی توزیع (توجه به معنویات، شکر نعمت، خیرخواهی، امانت بودن اموال)
۶۱/۹۰	۱۳	۳	۶	-	۴	شناخت ابزارهای مالی توزیع (نفی احتکار، کم فروشی و ربا، پرداخت صدقه، زکات، خمس)
-	-	-	-	-	-	آشنایی با عوامل و معیارهای توزیع درآمد (کار، نیاز، مالکیت)
۴/۲۶	۱	۱	-	-	-	آشنایی با انواع مالکیت ملی، خصوصی، دولتی
-	-	-	-	-	-	آشنایی با اصل عدالت اقتصادی و نفی افراط و تفریط
۱۰۰	۲۱	۷	۶	۴	۴	جمع

همان طور که داده های درج شده در جدول ۸ نشان می دهد به جز مولفه های شناخت ابزارهای مالی توزیع، شناخت اهداف توزیع، آشنایی با اصول اعتقادی و اخلاقی توزیع، آشنایی با انواع مالکیت ملی، خصوصی، دولتی به سایر مولفه های حیطة ی دانشی بعد توزیع توجه نشده است و بیشترین توجه به شناخت ابزارهای مالی توزیع (نفی احتکار، کم فروشی و ربا، پرداخت صدقه، زکات، خمس) صورت گرفته است.

جدول ۹. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطة ی نگرشی در بعد توزیع تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	خرده مولفه های حیطة ی نگرشی بعد توزیع
	۴	۲	۱	۱	-	باور به رزاقیت خداوند
	-	-	-	-	-	تمایل به برقراری عدالت اقتصادی و رعایت قسط و عدل در توزیع
	-	-	-	-	-	باور به اخوت اسلامی (تعاون، همکاری)
	-	-	-	-	-	خود باوری و اعتماد به نفس
	۴	۲	۱	۱	-	جمع

همان‌طور که داد‌های درج شده در جدول شماره ۵ ه ۹ نشان می‌دهد به جز مولفه ی باور به رزاقیت خداوند به سایر خرده مولفه های حیطة نگرشی در بعد توزیع توجه نشده است . جدول ۱۰. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطة ی مهارتی در بعد توزیع تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	خرده مولفه های حیطة ی نگرشی بعد توزیع
	-	-	-	-	-	مهارت دستگیری و تکریم نیازمندان
	-	-	-	-	-	رعایت شئون اخلاقی در خرید و فروش
	-	-	-	-	-	جمع

نتایج درج شده در جدول شماره ۱۰ نشانگر آن است که به هیچ یک از خرده مولفه های حیطة مهارتی در بعد توزیع توجه نشده است .

جدول ۱۱. مقایسه میزان تاکید بر خرده مولفه های حیطه ی دانشی در بعد مصرف تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در کتاب هدیه های آسمان

کل	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	خرده مولفه های حیطه ی دانشی بعد مصرف
-	-	-	-	-	-	آشنایی با اهداف و چگونگی مصرف
۵۸/۲۸	۶	۲	۳	-	۱	شناخت محدودیت های اصل مصرف (مصارف حلال و مشروع، مصارف حرام و غیر مشروع)
۳۳/۳۳	۷	-	۶	۱	-	شناخت محدودیت های میزان مصرف (اصل اعتدال، اصل عدم اسراف، عدم اتراف و عدم اتلاف)
-	-	-	-	-	-	آشنایی با عوامل اخلاقی موثر بر مصرف
-	-	-	-	-	-	شناخت حقوق و مسئولیت مصرف کننده
۴/۷۶	۱	۱	-	-	-	شناخت اصول مصرف (شناخت نیازهای واقعی از نیازهای کاذب، پرهیز از تجمل گرایی، پرداخت حقوق مالی)
۳۳/۳۳	۷	۲	-	۲	۳	آشنایی با شیوه های تخصیص درآمد به پس انداز، سرمایه گذاری، انفاق، سپرده گذاری، قرض الحسنه با رعایت شئون اخلاقی
-	-	-	-	-	-	آشنایی با نحوه صحیح اداره زندگی و بودجه بندی
۱۰۰	۲۱	۵	۹	۳	۴	جمع

همان طور که داده های درج شده در جدول شماره ۱۱ نشان می دهد از میان خرده مولفه های حیطه ی دانشی بعد مصرف تربیت اقتصادی به سه مولفه ی «شناخت محدودیت های

-	-	-	-	-	-	-	کسب مهارت در اولویت بندی هزینه های مصرفی
۱۰۰	۲	۱	-	-	-	۱	کسب مهارت در استفاده صحیح از اموال عمومی
-	-	-	-	-	-	-	کسب مهارت در صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر
۱۰۰	۲	۱	-	-	-	۱	کل

همان طور که داده های درج شده در جدول شماره ۱۳ نشان می دهد از میان سه مولفه ی تشکیل دهنده ی حیطه مهارتی در بعد مصرف تربیت اقتصادی تنها به مولفه ی کسب مهارت در استفاده صحیح از اموال عمومی آن هم به مقدار کم پرداخته شده است.

بحث و نتیجه گیری

انسان جانشین خداوند روی زمین است و در خصوص سرمایه هایی که در اختیار دارد آزموده می شود (بقره: ۳۳) و مسئولیت دارد که با کار و تلاش زمین را آباد سازد (احزاب: ۷۲). پس باید بپذیریم که رسالت انسان در بهره برداری از نعمت های الهی توأم با محدودیت و مسئولیت است. لذا ضرورت دارد که با کمک علم اقتصاد بین امکانات محدود و نیازهای نامحدود افراد جامعه هماهنگی برقرار کرد تا بتوان بهره وری جامعه را که برآیند بهره وری تک تک افراد جامعه است از طریق آموزش موضوعات علمی و ارزشی اقتصاد در همه ی زمینه ها افزایش داد و امکان برقراری رابطه ی صحیح و متعادل را با طبیعت فراهم آورد تا در آزمون آخرت سر بلند بود. در این میان تربیت اقتصادی با تاکید بر اخلاق اسلامی ضرورت می یابد تا کودکان به گونه ای تربیت شوند که نعمت های دنیا را امانت خدا بدانند و به کار و کوشش علاقه داشته باشند و از تبلی و بیکاری بپرهیزند، با توجه به استعدادشان جهت آشنایی با مشاغل مباح هدایت شوند و روحیه ی تعاون، انفاق و طلب روزی حلال، زهد و قناعت در آنان پرورش یابد. همان طور که نتیجه ی تحقیقات نشان داد می توان با فراهم نمودن زمینه ی مطلوب آموزشی زمینه ساز رشد اقتصادی در کودکان بود. قدر مسلم لازمه ی دست یابی به این سطح مطلوب دسترسی به برنامه های درسی مطلوب است برنامه های درسی یک رکن اساسی در هر نظام آموزشی هستند که در صورت نارسایی در آنها اهداف نظام آموزشی عقیم خواهند ماند یکی از این اهداف که در سند تحول بنیادین نیز بر تحقق آن تاکید شده است تربیت اقتصادی است. در این بین یکی از برنامه های درسی که ظرفیت خوبی برای همسویی با این هدف را دارد درس هدیه های آسمانی است اما نتایج تحقیق حاضر نشان داد که در محتوای کتاب های هدیه های آسمانی به همه ی ابعاد

تربیت اقتصادی با تاکید بر اخلاق اسلامی به شکل متوازن پرداخته نشده است. بیشترین تاکید بر بعد مصرف بوده است (۵۲/۹۴ درصد) و کمترین تاکید بر آشنایی دانش آموزان با بعد تولید (۱۰/۲۹ درصد) صورت گرفته است. درست است که کودکان می بایست با مصرف درست از منابع در اختیارشان آشنا شوند اما این کافی نیست مسلماً آشنا شدن آنها با مراحل تولید و توزیع کالا و خدمات و سختی هایی که در این راه وجود دارد در مصرف درست از این منابع محتاط تر خواهند شد.

از طرف دیگر نتایج این پژوهش نشان داد که در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی بیشتر به بعد دانشی تربیت اقتصادی پرداخته شده است و کمترین میزان توجه در محتوای این کتابها بر بعد نگرشی بوده است غافل از این که تنها دانش برای عمل کافی نیست بلکه نگرش مثبت و رسیدن به باور می تواند در این زمینه چاره ساز باشد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتابهای درسی هدیه های آسمانی دوره ی ابتدایی ایران نشان داد که نسبت مولفه هایی که در حیطه های مختلف ابعاد تربیت اقتصادی مورد تاکید قرار گرفته اند نسبت به مولفه هایی که مورد تاکید قرار گرفته اند بسیار کم است. همچنین به صورت متوازن به مولفه های هر حیطه پرداخته نشده است به برخی از مولفه ها و یا حیطه ها اصلاً پرداخته نشده است هیچ نظمی در چگونگی ارائه ی مولفه ها در هر حیطه در متن کتاب های درسی در میان پایه های مختلف نمی توان دید. این طور به نظر می رسد که در آوردن این مسائل در کتاب های درسی هدیه های آسمانی هیچ قصد قبلی و طرح و برنامه ای وجود نداشته است. لذا جهت از بین بردن این نقیصه ها در محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمانی این گونه پیشنهاد می گردد که طی برنامه ای حساب شده زمینه تدریجی آشنا سازی دانش آموزان با این ابعاد، حیطه ها و مولفه های سازنده ی هر حیطه در طول دوره ی ابتدایی فراهم گردد مطالب با یکدیگر بین پایه های مختلف ارتباط طولی داشته باشند و مولفه ها و همچنین ابعاد به صورت متوازن مورد تاکید قرار گیرند.

فهرست منابع

- احمدی فر، مصطفی (۱۳۹۳). تربیت اقتصادی از منظر قرآن و حدیث. مجله تخصصی انجمن اندیشه های قرآنی. سال اول، شماره دوم، ص ۳۲-۵.
- اسدی کنی، فاطمه (۱۳۹۳). نقش جهان بینی الهی در تربیت اقتصادی از دیدگاه قرآن کریم. مجله قرآن و عترت بشارت. شماره ۳.
- ایروانی، جواد (۱۳۹۳). اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث. مجله تخصصی الهیات و حقوق دانشگاه تهران. شماره ی ۱۴.
- تراب زاده جهرمی، محمداصداق، سجادیه، سید علیرضا و سمعی نسب، مصطفی (۱۳۹۲). بررسی ابعاد و مؤلفه های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت خامنه ای، فصل نامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم، شماره ۳۲، ص ۳۱.
- دولت‌شاهی، طهماسب (۱۳۹۵). مبانی علم اقتصاد. تهران: خجسته.
- رحمان پور، محمد (۱۳۹۴). بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب. فصل نامه رهیافت انقلاب اسلامی. سال نهم. شماره ۳۱. ص ۴۱-۶۰.
- شریفی، عنایت (۱۳۹۴). اخلاق اقتصادی از منظر قرآن کریم. فصلنامه آفاق دین. شماره ۴. صص ۵۷-۲۷.
- صنعتی، فاطمه (۱۳۹۶). تبیین مؤلفه های تربیت اقتصادی براساس آموزه های اسلامی. دو فصلنامه تربیت اسلامی. دوره ۱۲، شماره ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۹۶.
- عربشاهی، احمد (۱۳۹۴). تحلیلی بر اقتصاد اسلامی و مولفه های آن در قرآن کریم. فصلنامه مطالعات قرآنی، سال ششم، شماره ۲۳. صص ۸۱-۹۹.
- علی پور، فاطمه، ناطقی، فائزه، فقیهی، علیرضا (۱۳۹۵). شناسایی مؤلفه های تربیت اقتصادی در برنامه های درسی بر اساس نظریه داده بنیاد. دومین کنفرانس بین المللی مهندسی و علوم کاربردی.
- علیزاده، لیلیا (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به مؤلفه های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی. پژوهش در برنامه درسی. سال دوازدهم، دوره دوم، شماره ۲۰. صص ۱۹۲-۱۷۹.
- کهنوجی، مرضیه (۱۳۹۴). اقتصاد در قرآن. مجله سفیر. سال پنجم، شماره ۲۰.
- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰). تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- معصومی نیا، غلامعلی (۱۳۹۳). اخلاق اقتصادی (مبانی بیشتی، آموزه ها و آثار). مجله پژوهشی اقتصاد اسلامی. صص ۱۴۸-۱۱۹.
- نقوی، علی (۱۳۹۵). تأثیر ارزشهای اخلاقی بر اقتصاد و رفاه از منظر قرآن و حدیث. مجله سفیر. سال ششم. شماره ۲۱.

وزیری فرد، سید محمد جواد (۱۳۹۵). مسائل اقتصادی در تفسیر قرآن. تهران: انتشارات امیر کبیر.

Cameron, Michael p (2013), personal financial literacy among high school students in New Zealand, Japan and the United states, Department of Economics paper in Economics.

Opletalová. A (2016). Financial education and financial literacy in the Czech education system. Procedia - Social and Behavioral Sciences .171.

Otter, Dan (2010). Teaching financial literacy in K-12 schools: A survey of teacher beliefs and knowledge, the university of New Mexico.

Rodgers, Y., Hawthorne, S. and R. C. wheeler (2006), Teaching Economics Through Children,s Literature in Primary Grade , Newjersy: Econkids Working Paper Series, Working Paper.

Sherraden, Margarer s.(2011). Financial Capability in children: effects of participation in a school- based Financial education and saving program. Journal of family & economic Issues, 385-399.

1. Skulmoski, G. J., Hartman, F. t. & Krahn, J. (2007). The Delphi Method for Graduate Research. Journalof Information Technology Education, 6, (1), 1-21